

NATIONEN 22/4-91

Arbeiderbevegelsen i NS

Tore Pryser:
«Arbeiderbevegelsen og
Nasjonal Samling»
Om venstrestrømninger
i Quislings parti.
166 s. Tiden Norsk Forlag.
Sakprosa.

I de første årene etter frigjøringen var det vanlig å mene at Nasjonal Samlings medlemmer var en bande opportunist, saga-begeistrede voldsromantikere og sosiale tapere. Etter hvert er det blitt klart at de enkeltes motiver for å være medlem var svært varierende og medlemsmassen i det hele tatt sterkt sammensatt. Med overraskende islett av mennesker fra grupper en ikke skulle vente det av. Blant annet fra arbeiderbevegelsen – det har bare kommet så lite fram offentlig.

Men egentlig er det ikke det minste merkelig at enkelte i arbeiderbevegelsen ble positivt oppmerksomme på Quislings parti. Arbeidsløsheten og småfolks dårlige kår i 1930-årene kunne gi folk som fortvilte over politikernes maktesløshet et håp om at Quislings tanker kanskje kunne

I sin nyss utkomne bok om venstrestrømningene innenfor Quislings parti påviser samtidshistorikeren Tore Pryser at Nasjonal Samlings valgprogram i 1934 hadde flere formuleringer om arbeidsliv og sosialpolitikk som stemte bra overens med arbeiderbevegelsens målsetninger. «Rett og plikt til arbeid», «Kapitalen skal tjene arbeidslivet», «Arbeidsløsheten bringes til opphør» etter en landsomfattende plan. Rentebyrden skulle lettes og skadelig spekulasjon hindres. Det måtte tas sikte på å få innført barnetrygd og folketrygd, foruten at «forsorgsordningen legges om som et ledd i en samlet planmessig sosialreform.» Skogsarbeidere, småbrukere og fiskere måtte få særskilt støtte. I programmet sto det også at streik

måtte forby, men de fleste av de trekkene ved Quislings politikk som måtte vekke anstøt blant arbeiderbevegelsens folk kom åpent fram først senere. Det er vel i grunnen litt rart at ikke Nasjonal Samling kom til å spille en større rolle innenfor arbeiderbevegelsen på denne tiden enn den faktisk gjorde.

Da tyskerne kom til Norge, var samfunnet over verste kneiken, men det gjorde selvsagt inntrykk at arbeidsløsheten forsvant, og at det senere også ble innført en form for barnetrygd. Og selv etter at arbeiderbevegelsens organisasjoner for alvor kom under press fra tyskerne og Nasjonal Samling, valgte en del tillitsmenn å bli på sine poster fordi de mente å tjene medlemmene og bevegelsen best på den måten. Selv om det vanskelig kan bevises, mener Pryser såvidt jeg forstår at når LO kom såpass velberget gjennom okkupasjonstiden og ikke ble knust og tilintetgjort, som enkelte NS-topper helst ville, var det for en del de tillitsmennene som tilpasset seg å takke.

Pryser legger fram en til dels fyldig detaljert dokumentasjon av forholdene innenfor noen av LO-forbundene og i enkelte distrikter.

Forøvrig blir det klart for oss etter hvert som vi leser at like mye som dette er en bok om venstrestrømninger innenfor Nasjonal Samling, er det en beretning om tilpasningen til Nasjonal Samling i enkelte deler av arbeiderbevegelsen.

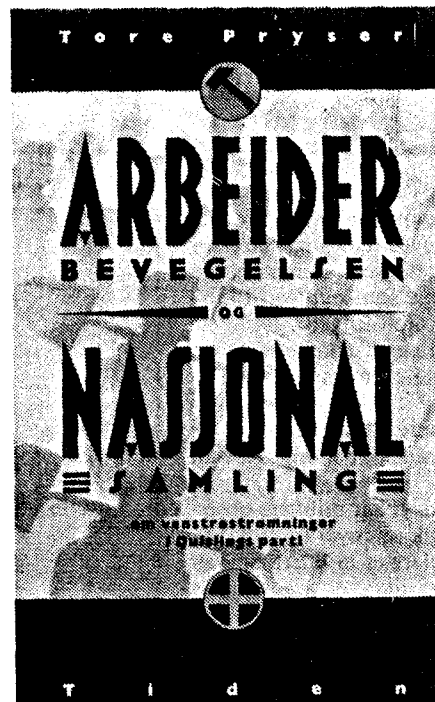
Pryser har også sett på hvordan landsvikoppgjøret rammet samarbeidsfolkene og de aktivt tilpasningsvillige. Noen kom for retten, og de som fikk sakene avgjort tidlig fikk strenge dommer, særlig hvis de også hadde vært medlemmer i Nasjonal Samling.

Pryser bok gjør det klart for oss at på dette feltet står mye forskning igjen før en kan si at forholdene er klarlagt og sporene av svart-hvitt-tenkningen i de første årene etter krigen er fjernet fra den samtidshistoriske forskningen. Og at det på enkelte punkter nok vil bli vanskelig å få full klarhet, fordi det er huller i kildematerialet, enten det har skjedd av vanvare eller av diskresjonshensyn.

Men det sterkeste inntrykket som sitter igjen når en har lest denne fremstillingen er hvor vanskelig det måtte være for pragmatisk innstilte mennesker med anstendige motiver å trekke grensen mellom det forsvarlige og det klanderverdige når det gjaldt samarbeid med nazistene.

Jo Ørjasæter

100390

KULTURPERSONLIGHET: Olof Lagercrantz ser tilbake på kampfylte år i journalistisk toppstilling.